

Jó gyakorlatok a Vasfüggöny túraút mentén

A Zöldutak Módszertani Egyesület
tanulmányútjáról
2011. április 16–20.

nca
NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM

A kiadvány a Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával jött létre.

Jó gyakorlatok a Vasfüggöny túraút mentén

A Zöldutak Módszertani Egyesület
tanulmányútjáról
2011. ápr. 16-20.

© Budai Krisztina, Radványi Éva, 2011

Felelős kiadó:
Zöldutak Módszertani Egyesület

A kiadvány a Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával jött létre.

TARTALOM:

1. Bevezető	4
2. A tanulmányút előzményei: Az előző évek „vasfüggöny” túrái	6
3. A tanulmányút során felkeresett települések, térségek, szervezetek és képviselőik rövid bemutatása	11
4. A tanulmányút programja és tapasztalatok	15
5. A tanulmányúton résztvevő térségi képviselők a tanulmá- nyút tanulságairól	30
6. Értékelő találkozó Nagykökényesen	32
7. A tanulmányút sajtóvisszhangja, honlapokon való megje- lenése.	33

Vasfüggöny múzeum Felsőcsatáron

Bevezető

A „két világrendet” egymástól hermetikusan elzáró, hírhedt vasfüggönyt első ízben Magyarországon nyitották meg az 1989-es fertőrákosi Páneurópai Piknik résztvevői, lehetővé téve az épp arrafelé „turistáskodó” kelet-német menekültek százainak – később ezreinek – nyugatra szökését. A németek szerint „a Berlini Fal első tégláját itt, ezen a helyen ütötték ki”. Miközben a 20. század második felének történelme gyökeresen új irányt vett, a posztkommunista or-

szágok pedig fokozatosan az EU tagjává váltak, sokan talán nem is gondolunk váratlan, közös kincsünkre, erre a néhai vasfüggöny helyén húzódó, évtizedeken át érintetlen, ipari objektumokkal el nem csúfított zöldfolyosóra.

Ennek a közkincsnek a védelmére indította el a Természetvédelmi Világszövetség (International Union for Conservation of Nature – IUCN) 2004-ben Európai Zöld Sáv (European Green Belt) című programját, melynek küldetése „a Barents-tengertől a Fekete-tengerig húzódó ökológiai hálózat gerincének létrehozása, a természetvédelemért és a fenntartható fejlődésért folytatott határon átnyúló együttműködésekre alapozva”.

A történelmi emlékek, az egykori Vasfüggöny még létező mementói és a környékükön megmaradt érintetlen természet értékei kivételes turisztikai élmény lehetőségével szolgálnak.

A nemzetközi Vasfüggöny Túraút (Iron Curtain Trail) program házákat a magyar-osztrák, a magyar-szlovén, a magyar-horvát és a magyar-szerb határ mentén húzódó, kerékpárral, gyalogosan,

lovon vagy evezve bejárható útvonal formájában érinti. Míg az útvonal nyugati részén a túraútnak már megvalósult formái léteznek, kiépített szakaszokkal és szolgáltatásokkal a határ magyar, osztrák és szlovén oldalán egyaránt, addig a déli részen hiányzik ez a szervezethez, mindaddig hiányoztak a program fejlesztésére irányuló projektek.

A zöldutasok 2009 óta minden évben – eddig három alkalommal – szerveztek olyan túrákat a Vasfüggöny Túraút térségébe, melyek során a többoldalú kommunikáció, a helyi partnerek felkeresése és az együttműködés erősítése kiemelt szerephez jutott. Ezeket a célokat terepi programokkal, vagy többnapos biciklizéssel átszőtt tapasztalatszerző kerékpártúrák és tanulmányutak során értük-érjük el – ezzel is alátámasztva a Vasfüggöny Túraút „zöldutaságát”.

Ebben a kiadványban összefoglaljuk eddigi, a Vasfüggöny Túraút mentén kifejtett tevékenységeink eredményeit és tapasztalatait.

BK/SG

BP 2011. május 22.

ÖKOTÁRS
ALAPÍTVÁNY

A tanulmányút előzményei: Az előző évek „vasfüggöny” túrái

ÉLMÉNYBESZÁMOLÓK EGY RÉSZTVEVŐ TOLLÁBÓL

Dráva parti gémtelep

2009. Dráva menti bringatúra

2009. augusztusi bringatúránkon az egykori Vasfüggöny egy szakaszának kerékpáros bejárására indultunk. Célunk volt – a lebontás 20. évfordulóján –, a lehetséges nyomvonalak valamint a térségi zöldutas együttműködések feltérképezése, hogy az eredményekből következtetéseket vonhassunk le egy hosszú távú zöldút, a *Vasfüggöny Zöldutak* magyarországi megvalósíthatóságára.

Olyan szakaszt kerestünk, ahol aktív helyi és térségi partnereink vannak, akik segítenek a látnivalók feltérképezésében és bemutatásában. Olyan útvonalterv kialakítására törekedtünk, amely egyrészt minél közelebb fut az országhatárhoz és az egykori határzár minél több objektumát érinti, másrészt keresztülhalad határ menti településeken is. Választásunk azért is esett a Dráva (és részben a Mura) folyó völgyére, mert ez jellemzően nem egy forgalmas ökoturisztikai célterület, ugyanakkor könnyebben kerékpározható, mint a hegyes-völgyes nyugati határ szakasz.

Első napon Budapestről vonattal érkeztünk Magyarbólyra, onnan kerékpárral Beremendre, Magyarország legdélebbi pontjára. Keselyősfapusztánál értük el a Dráva vonalát, ahonnan gáton futó kerékpárúton tartottunk első úticélunk, a Dráva-parti kormorántelep felé. Mindeközben mélyen behatoltunk a Duna-Dráva Nemzeti Park területére, átélve az ott élő teljes szúnyogállomány kíméletlen támadását. Visszatérve a töltésre hamarosan Drávaszabolcsra ér-

keztünk. A nap a látóhatár szélére ért, mire egy több kilométer hosszú őserdei szakaszon áthalolva Dráwapiskibe jutottunk, *Margit néni portájára*, a Muskátli vendégházba. (Ai-Tésenfa szakaszt biztosan más nyomvonallal kell a jövőben megoldani.)

Másnap reggel csatlakozott hozzánk *Horváth Zoltán*, az Együtt a Kémes Körzet Gyermekeiért Alapítvány vezetője. Szaporcán *Sós Pálné* mutatta meg nekünk, hogyan készülnek a csodálatos ormánsági szöttesek, majd a kémesi fakazettás templomban gyönyörködhattünk. Horváth Zoltán Cún határáig kerekedett velünk, miközben a térség fejlesztési lehetőségeiről és nehézségeiről mesélt. A drávasztárai kikötőnél a DDNPI természetvédelmi őrével, Hódossy Attilával volt randevúnk, majd Baranya megyét elhagyva, somogyi tájakon folytattuk utunkat Drávatamásiba.

A harmadik napon, házigazdánk tanácsára, nem követtük a Három Folyó Kerékpárút által jelzett folyóparti ösvényt, hanem jelentős kerülővel Daránynak vettük az irányt. Cserébe élvezhettük a Barcsi Borókás rackanyájának, madárvartájának és homokos talajának vendégszeretetét, Drávaszentesen a DDNPI Dráva Kapu Bemutatóközpontjában már várt ránk Borián György rendkívül érdekes prezentációval és még érdekesebb őshonos magyar háziállatfajtákkal. Frissen szerzett tudással és élményekkel gyarapodva értünk ahhoz az elágazáshoz, ahol másik két DDNPI-s munkatárs, *Lehőcz László* és kollégája várt minket, hogy megmutassák a híres heresznyei magaspartot. Bélavár határában találkoztunk *Bernáth Alexszel*, aki, alaposan megjárattott minket a falu és a Dráva között elterülő fantasztikus tórendszer körül.

A negyedik nap reggelén nemzeti parkos segítőkink a déli határzár részét képező betonbunkerhez és a közelben húzódó futóárok ma-

Margit néni portáján

radványaihoz kalauzoltak minket, majd kukoricatáblák közt futó földutakon biciklizve meg sem álltunk a gyékényesi Kotró-tóig (Magyarország legmélyebb bányatava), ahol belefért egy kis fürdőzés is. Ezután következett túránk legkeményebb szakasza, Zákány és Zákányfalú meredek kaptatója, a szentmihályhegyi Éltető Világ Turistaszállóig. Kalauzaink itt újabb hidegháborús futóárok nyomait mutatták meg, majd a dombtetőn álló templom kertjébe fölkapaszkodva végig járhattuk szemünket az alattunk elterülő légrádi síkon.

Utolsó napon vonatunk az őrtilosi állomásról indult vissza aznap délután, de Letenye polgármesterével már egyeztetve volt egy találkozó. Hozzá tartva sikerült eltévednünk, így a bő negyedóránk maradt csak vele a helyi és térségi fejlesztési tervekről, no meg a zöldutak nagyszerű eszméjéről értekezni. Gyönyörű, elvarázsolt erdei ösvényen keresztül jutottunk vissza az őrtilosi turistaszállóra, ahol maradék poggyásznkat hagytuk. A vonatút visszafelé kellemes eseménytelenségben telt.

Alpannonia Túraút jelzése

2010. Zöldutas Bringatúra a Rába mentén

A Zöldút program keretében 2010. szeptember 19-én indult a Vasfüggöny mentén szervezett kerékpártúra. A korábbi napok esős időjárása és több potenciális résztvevő lebetegedése miatt túránk kicsit rövidebb lett, mint eredetileg terveztük, de végül 6 lelkes zöldutas (köztük a legfiatalabb 15 hóna-

pos) gyönyörű, napsütéses időben tekerte végig a Szentgotthárdtól Kőszegig tartó távot.

Indulásunk, kalandosra sikeredett: egy szállítás közben elveszett kerékpár-alkatrész, valamint a biztosra ígért bérelt biciklik utolsó pillanatban történt visszamondása okán helyi segítséget kellett keresnünk. Így ismerkedtünk meg a Szentgotthárdi Kerékpáros Egylet két rendkívül segítőkész tagjával

*Goján Pál magángyűjteménye a vasfüggönyről
Felsőcsatáron*

Első napi túránkon az Őrségi Nemzeti Park túravezetője, Sefanich Péter kalauzolt minket a Szentgotthárd – Magyarlak – Csörötnek – Rönök – Rönök – Inzenhof (Borosgödör), G. Mörbisch (A.medves) – Reinersdorf (Zsámánd) – Heiligenbrunn (Szentkút) – Pinkaminszent – Körmend útvonalon. Megismertük a Rába természeti értékeit, a Rönöki haranglábat és a Szent Imre templomot, a határ túloldalán, Ausztriában meglátogattuk a hangulatos heiligenbrunni pincefalut.

Második nap a Körmend – Nagykölked – Ják – Nárái – Pornóapáti – Horvátlövő útvonalon végighaladva útba ejtettük a híres jáki templomot. A nap végén Vaskeresztesre értünk. Itt a szőlőhegyen ismét egy rövid esti sétát tettünk Ausztriába.

Harmadnapon Vaskeresztestől a Vas Megyei Művelődési Központ munkatársa, Lukács Gábor kalauzolásával ellátogattunk Felsőcsatárra, ahol megismertük a Goján Pál korábbi határőr gondos gyűjtőmunkája eredményeként létrejött Vasfüggöny múzeumot. Az itt töltött élő történelem óra után rövid sétát tettünk a Pinka-szurdokba, majd tovább indultunk Bozsok-Velem irányába. Velemen a Megyei Művelődési Központ alkotóházában töltöttük az éjszakát.

Túránk utolsó napján Velemtől Kőszegig bicikliztünk az Alpannonia túraúton, amely egy osztrák-magyar közös projekt keretében létre-

Kőszeg – Jurisics Vár – Natúrbolt

jött, Semeringtől Kőszegig tartó túraútvonal, jelzésekkel és csatlakozó turisztikai szolgáltatókkal. Velem után érintettük a cáki pincésort, amely élő falumúzeumként őrzi a szőlőművelés évszázados hagyományait.

Kőszegen találkoztunk Bakos Györggyel, az Írottkő Natúrpark Egyesület elnökével, akivel a Natúrpark jó gyakorlatairól beszélgettünk. Bemutatta a Kőszegi Jurisics

Vár kertjében létrehozott gyógy- és fűszernövénykertet, valamint a helyi kézművesek és termelők termékeit is árusító kis boltot.

Tartalmas túránkon megtudtuk, rengeteg élmény és tanulság várja még az erre járó zöldutasokat, ezért helyi partnereinkkel abban maradtunk, hogy 2011. tavaszán folytatjuk a Vasfüggöny túraút alaposabb megismerését, egy közös, zöldutas projekt keretében.

A tanulmányút során felkeresett települések, térségek, szervezetek és képviselőik

VELEM

A település az Írottkő Natúrpark része.

- VASFÜGGÖNY LÁTOGATÓKÖZPONT ÉS TURISTAHÁZ (Velem, Rákóczi u. 96.) Az „Iron Curtain Trail” projekt elemeként kialakított látogatóközpontban a látogatók megismerkedhetnek az egykori vasfüggöny és a túraútvonal történetével.
- MEGYEI MŰVELŐDÉSI ÉS IFJÚSÁGI KÖZPONT (Szombathely, Ady tér 5. info@kulturista.hu) Lukács Gábor **művelődésszervező**, a Vasfüggöny túraút turista útvonalainak kialakításáért és fenntartásáért felelős munkatárs
- MALOM Ma is teljesen üzemképes műemlék malom Kőszegszerdahely és Velem határában.

KŐSZEG

- JURISICS MIKLÓS VÁR ÉS VÁRMÚZEUM, HELYI TERMÉKES NATÚRBOLT (Rajnis 9.)
- KŐSZEGI BOROK HÁZA – Szőlő- és bortörténeti kiállítás, Vinotéka (Kőszeg, Várkör 54.)
- ÍROTTKŐ NATÚRPARKÉRT EGYESÜLET és Tourinform Iroda (Kőszeg Rajnis u. 7. www.naturpark.hu) A Phare program Unió általi életrehívása adott lökést az Írottkő – Geschiebenstein Natúrpark megalakulásához, amely kitűnő mintája az osztrák-magyar határon átnyúló együttműködésnek. Az egyesület 2009-ben elnyerte a „Kiváló Európai Desztináció” díjat. Bakos György, az ÍNP Egyesület elnöke, a Magyar Natúrpark Szövetség alelnöke, Somogyi Györgyné Kati egyesületi titkár – Tourinform irodavezető

CÁK

- **CÁKI PINCESOR – SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM** (Cák, Gesztenyés u. 3-6.) A többségükben múlt század elején épült borospincék, néhányuk közülük szőlészeti – borászati eszközökkel berendezve, múzeumként is funkcionál.

ILLMITZ

- **ÍROTKŐ-GESCHRIEBENSTEIN NATÚRPARK INFORMÁCIÓS CENTRUM** <http://www.nationalpark-neusiedlersee-seewinkel.at/> a látogató személyre szabott tájékoztatást kap., prospektusok és kiadványok nagy választéka, interaktív információk fogadják. Az épület rendezvényközpontként is működik (tudományos konferenciák, workshopok, szemináriumok, projektnapok). Alois Lang (Former Green Belt Coordinator) Lake Neusiedel National Park Public Relations and Ecotourism – a helyi ökoturizmusért felelős szakember Christian Screfel .....

ŐRSÉG – ŐRISZENTPÉTER

- **EUROVELO 13 -FÓRUM** (Az Európai Kerékpárút Hálózat az Európai Kerékpáros Szövetség terve hosszútávú, egész Európát átszelőkerékpárutak kialakítására.
- **ŐRSÉGI NEMZETI PARK IGAZGATÓSÁG** – Harmatfű Természetvédelmi Oktatóközpont (Őriszentpéter, Siskaszer 26/A) <http://onp.nemzetipark.gov.hu/az-orsegi-nemzeti-park> – Kevy Albert – az ŐNP Környezeti-nevelési és Ökoturisztikai Osztályának osztályvezetője
- **HAPPY BIKE KFT** (Budapest, Pannónia u. 22.) info@happybike.hu Lorsch András
- **TELEHÁZ:** (Őriszentpéter Városszer 116.) <http://www.orsegit-elehas.hu>
- **FERENC PORTA** <http://www.ferenczporta.hu/> (Szalafő, Templomszer 11.) A gazda, és felesége Budapestről költöztek ide. A gazdaság ökogazdálkodást folytat.

- **JAKOSA PORTA** (Szalafő, Csörgöszer 16.) Amolyan kis házi múzeum van itt berendezve, s megtekinthető a tökmagolaj ütés folyamata. Van itt mindenféle kéziszerszám, használati eszköz, melyek mind működőképesek ma is.
- **NÉPI MŰEMLÉKEGYÜTTES (SZALAFŐ-PITYERSZER)** Eredeti helyén, falumúzeum formájában láthatóak az őrségi népi építészet emlékei (emeletes kástu, kontyos ház, füstös ház, tóka stb.).

SZÉCSISZIGET

A község a tervezett Raab-Goričko-Őrség Natúrpark egyik központja, amely a szőlőhegyeivel, látványosságaival, erdeivel várja az ide érkezőket. <http://www.szecsisziget.hu>

- **ANDRÁSSY-SZAPÁRY KASTÉLY** (Kossuth utca 27.) Az épület ma turistaszálló, a parkjában lévő bivalyrezervátumot a Kerka-mente Natúrpark Egyesület alapította.
- **ZALA ZÖLD SZÍVE VIDÉKFEJLESZTÉSI EGYESÜLET** (Kerkaszentkirály, Petőfi S. u. 1.) Pál Zoltán – elnök, polgármester, Török Henrich – munkaszervezet vezető
- **LENTI ÉS VIDÉKE FEJLESZTÉSI ÜGYNÖKSÉG KÖZHASZNÚ NONPROFIT KFT.** Fő célja és tevékenysége: Lenti és Vidéke felzárkóztatásának, fejlődésének elősegítése: Kovács Károly ügyvezető, Kovács Tünde és Róka Bernadett munkatársak

A TANULMÁNYÚT PROGRAMJA

04.16. szombat

VELEM – Vasfüggöny Látogatóközpont – Lukács Gábor (a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ munkatársa) előadása a Vasfüggöny túraútról és a látogatóközpontról

KŐSZEG – Városnézés, majd beszélgetés az Írottó Natúrpark Egyesület elnökével, Bakos Györggyel az egyesület megalakulásáról, történetéről, helyéről a térség turisztikai életében

04.17. vasárnap

CÁK: kerékpáros kirándulás a műemlék pincesorhoz, beszélgetés a Zöldutak Mozgalomról

ILLMITZ, a Fertő-Hanság Nemzeti Park osztrák oldala. Beszélgetés Alois Langgal, Cristian Schrefellel és a helyi turisztikai iroda vezetőjével a térség turizmusáról.

04.18. hétfő

ILLMITZ, Alois Lang előadása az osztrák térség ökoturizmusáról
ŐRSÉGI NEMZETI PARK /HARMATFÚ OKTATÁSI KÖZPONT – Eurovelo 13 fórum. Vendégeink: Kevy Albert, Lorschly András

04.19. kedd:

Kerékpáros kirándulás az ŐRSÉGI NEMZETI PARK területén (nyitott porták, Pityerszer)

SZÉCSISZIGET – beszélgetés Török Henrikkel („Zala Zöld Szíve” Akciócsoport)

KERKASZENTKIRÁLY – Pál Zoltán polgármester a térség turisztikájáról

04.20. szerda

SZÉCSISZIGET – a Lenti és Vidéke Vidékfejlesztési Hivatal munkatársai a térség turisztikai útkereséséről, a Muránia Idegenforgalmi Övezetről

LENTI – KERKA VIDÉK – kerékpáros kirándulás Lorschly András vezetésével

A TANULMÁNYÚT ÖT NAPJA ÉS TAPASZTALATAI

12 Zöldutas és 2 gyermek (a jövő zöldutas nemzedéke) társaságában egy friss áprilisi reggelen útra keltünk, hogy megismerjünk néhány, a nyugati határvidéken jól működő ökoturisztikai kezdeményezést. Az ötnapos tanulmányút „gerincét” a Vasfüggöny Túraút adta, melynek kijelölését az egykori vasfüggöny mentén az érintett országok párhuzamosan szervezik. A Vasfüggöny Túraút – és a nyomvonala mentén húzódó, sokáig elzárt, így természeti és kulturális értékeit szinte érintetlenül őrző térség ideális terep az ökoturizmus szervezői és a közönsége számára is.

1. nap délelőtt: VELEM

Helyszín: **Velemi Alkotóház + Vasfüggöny Látogatóközpont és Turistaszálló** (volt Stirling Villa) Előadó: **Lukács Gábor, a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ munkatársa**

Lukács Gábor bemutatta a velemi faragók építette Alkotóházat, valamint a fazekas és kosárfonó műhelyeket, melyek nyaranta ifjúsági táborok és rendezvények helyszínei.

Rövid helytörténeti visszatekintés után a Vasfüggönyről és az ehhez kapcsolódóan kialakított túraútvonalról beszélt. Megtudtuk, hogy egy német európai parlamenti képviselő -Michael Cramer- ötlete volt, hogy az európai identitás fejlesztésére hozzanak létre az egykori szögesdrót vasfüggöny mentén egy túraútvonalat, ami összeköti Európa népeit. Gábor ezek után bemutatta az általa évek óta koordinált, első sorban gyalogos turizmust és túrázást célzó tevékenységeket, a Vasfüggöny Túraúthoz kapcsolódó gyalogos ösvények fejlesztését, karbantartását célzó projekteket Velem környékén. Problémaként említette, hogy nincs pénz a határsáv tisztán tartására. Nehéz önkénteseket toborozni, és a helyiek nem érzik magukénak ezt a problémát. A magánerdő-részen áthaladó

Velemi vasfüggöny látogatóközpontban Lukács Gáborral

út tulajdonosai gyakran megnehezítik az áthaladást. A lakott településen lévő táblák sokszor eltűnnek, ezek pótlására is forrásokat kell előteremteni. Öröm az örömben, hogy a helyi és a Soproni Természetjáró Egyesület is a magáénak érzi a túrautakat, az Őrség útjait pedig a Hegyek Vándorai Túraegyesület tagjai festik. Szerencse az is, hogy a nemzetközi Alpannonia Túraúthoz csatlakozhatott

ez a szakasz is.

A velemi műemlék vízimalom meglátogatása után az ebédet Novákválván, a Csűr Vendéglőben fogyasztotta el a csapat, mely azért érdemel említést, mert a „nem annyira jó gyakorlattal” szembesülhettünk, a stílusok és korszakok eklektikus keveredésével a sámán világtól a matyóhímezésig.

1. nap délután: KŐSZEG

Helyszín: **Kőszegi Borok Háza**

Előadó: **Bakos György – az IROTKŐ NATURPARK (INP) EGYESÜLET elnöke**

Kőszeg városát és a turistaforgalom elől jelenleg felújítás miatt elzárt Jurisits Várat (egyik őrtornya körül kialakított fűszerkerttel és a bástyáján helyi termékeket árusító Natúr bolttal) Somogyi Györgyné Katalin, az INP titkárnak személyes hangvételi vezetésével járhattuk végig. Sétánk a Kőszegi Borok Házánál ért véget,

ahol Bakos György elnök az immár 14. évébe lépő Naturpark megalakulásának körülményeiről mesélt. Megtudtuk, hogy az egyesület egyik alapelve, hogy a természetvédelem és a turizmus egymást támogatva és kiegészítve szolgálja a társadalom érdekeit. Ahhoz, hogy az ide látogatók a helyi termékeken és szolgáltatókon keresztül ismerjék meg az adott vidéket, elengedhetetlenül szükséges, hogy minden település „találja ki magát”, és azt is, hogy mivel tud kapcsolódni a térséghez. Fontos feltétel érdekeltté tenni a tagokat (zsebre, szívre és fejre hatva) – hisz szívesebben működik együtt az, aki megtalálja a számítását.

Bakos György bemutatta a térséget érintő projekteket is.. Az ALPANNÓNIA Túraút Fischbachból induló útvonal, melynek magyarországi szakasza az Írottktől Kőszegig húzódik A teljes útvonalról (mintegy 140 km) térkép, és többnyelvű kiadványok készültek (szállás, étterem, gyalogtúra útvonalak, gasztronómia, helyi termékek). Megvalósult tehát, hogy a túrázó naprakész információkhoz jusson a szállásokról, gasztronómiáról, látnivalókról. Így egy-egy települést, és tájegységet a gasztronómián, helyi termékeken, specialitásokon keresztül ismerhet meg.

Az IGEN pályázat, az Unió image ismertető, tudatformáló, oktató programja, mely az előző pályázat szerves folytatása, továbbbepítése lesz.

Az előadás után helyben finom vacsora és borkóstoló várta a kissé már megfáradt résztvevőket. A helyi termelők szövetségének egyik tagja kínálta boraikat, közben elmesélve szövetségük sajátosságait (a kőszegiek szívesen fogyasztják helyben megtermelt boraikat), és a borvidék történetét (a Filoxéra után a hagyományos fajták újratelepítése).

Bakos György,
az Írottktő Naturpark elnöke

A cáki pincesor

2. nap délelőtt: CÁK

Vasárnap reggel kőszegi Turisták Boltjában béreltünk a csoport számára kerékpárokat. Tanulságul hoztuk magunkkal erről a kerékpárkölcsonzóról, hogy van még hová fejlődnie a kerékpárosok kiszolgálására létrejött szolgáltatásnak.

Az Alpanonia Túraút Cáki pincesorhoz vezető gyakran igen merdek kerékpárútja kicsit próbára tette a lábizmokat és az erőnlétet.

A terepviszonyok okozta visz-

tagságokért azonban kárpótolt minket a műemlék pincesor apró pincécskéivel. A helyszínen helytörténeti előadást hallgattunk meg, és lehetőség volt népi játékok (fakardos célba-dobás, íjászat) kipróbálására is. Itt sort keríthettünk arra hogy az árnyas fák alatt bemutatkozzanak egymásnak a tanulmányút résztvevői. Beszéltünk a képviselt zöldutak, zöldutas szervezetek működéséről, eredményeiről, nehézségeiről, s hogy milyen motivációkkal érkeztünk erre a tapasztalatcserére. Budai Krisztina beszélt a Zöldút -mozgalom gyökereiről, az *Ökotárs munkájáról*, és a *ZöME* magyarországi megalakulásának történetéről, valamint az alapelvekről, a szervezetek hitvallásáról.

2. nap délután: ILLMITZ

A Fertő-Hanság Nemzeti Park (Nationalpark Neusiedler See – Seewinkel) osztrák területen fekvő részén, az illmitzi Nationalpark Információs Centrumában egy háromnapos nemzetközi madármegfigyelő találkozó, azaz Birdwatching rendezvény záróakkordjaira érkezünk. A látogatóközpontban Alois Lang, a helyi ökoturizmusért felelős szakember, Christian Schrefel, a Wolkers-

dorfi (Alsó-Ausztria) székhelyű FutureBaseWein4 nevű civil szervezet képviselője, valamint a helyi turisztikai központ vezetője várt minket.

Vendéglátóink bemutatták az Írottkő- Geschriebenstein Naturpark turista-csalogató politikáját. Megtudtuk, hogy az első eltöltött éjszaka után kedvezmény-kártyát kapnak az ideérkező turisták (Neusiedler See Card), mely ingyenes, ill. kedvezményes programokat kínál számukra. Ez arra ösztönzi a turistákat, hogy akár több napot is eltöltsenek a vidéken, hogy kihasználhassák a kártya nyújtotta előnyöket.

Sajnálatos, hogy abban mindhárman egyetértettek, a határ túoldalán, Magyarországon nincs igazán jól együttműködő turisztikai partnerük. Véleményük szerint mind a turisztikai infrastruktúra, mind a szolgáltatások, minőségileg és mennyiségileg is hagynak kívánivalót maguk után.

Megtudtuk, hogy Illmitz térségében nem nagy szállodák, hanem 2-3 családot ellátó magánházak hálózata biztosítja a szálláslehetőségeket. Az egy évre szóló (kártyához kapcsolódó) kiadvány-füzet pedig vendéglátóknak és vendégeknek egyaránt turisztikai kézikönyvként szolgál. A kártya használata regisztrálódik. Ez egyrészt áttekinthető, objektív statisztikát szolgáltat a turisztikai szokásokról, másrészt ez a nyilvántartás az alapja a szolgáltatóknak visszaforgatandó támogatásnak (ezzel teszik érdekeltté őket a minőségi szállásadói hozzáállásban).

Christian Schrefel bemutatta a Prága-Bécs Zöldutat

Madármegfigyelés Alois Langgal

3. nap délelőtt: ILLMITZ

Helyszín: **Nationalpark Neusiedler See – Seewinkel** Információs Centrum

Előadó: **Alois lang, az ÍROTTKŐ- GESCHRIEBENS-TEIN NP ökoturizmusért** (és a határon átnyúló turisztikai koordinációért) **felelős vezetője**

Reggeli után indultunk vissza Illmitzbe, ahol Alois Lang már várt minket, hogy egy csak nekünk

szóló vetítettképes előadással megvilágítsa számunkra az osztrák ökoturisztikai szemlélet valóságba való átültetését..

Alois Lang, hogy megvilágítsa számunkra az ökoturizmus lényegét, szembeállította az utazási irodák szervezte turizmust a helyi-térségi zöld-turizmussal, mely utóbbinál elengedhetetlen a térségfejlesztési küldetésudatra épülő, a helyieket érdekeltségi alapon bevonó szervezeti háttér. Ezután a Fertő-tó környéki osztrák települések turisztikai összefogását demonstrálta. Megtudtuk, hogy náluk a turisztikai tervezőmunka nem állami, hanem helyi és megyei szinten folyik, s hogy maga a Nemzeti Park is magánterületeken fekszik. Cserébe kompenzációs támogatást fizetnek a tulajdonosoknak (mivel nem termelhetnek a földjeiken)

A Nemzeti Park költségvetéséről elmondta, hogy részint állami és régiós támogatással gazdálkodnak, részint profitorientált tevékenységekből (túrák szervezése, eszközök bérbe- és eladása, ajándéktárgyak árusítása) szereznek bevételt. A Központban alig néhány fő állandó személyzettel dolgoznak, kutatásra, túravezetésre, adott projektekre megbízással szerződhetnek munkatársakat.

Megtudhattuk, hogy maga a park nem foglalkozik szállásadással. Sokkal inkább egyfajta marketing-értéket képvisel azok számára, akik turizmussal, és a turizmus népszerűsítésével foglalkoznak.

A térség minden kiadványában a Nemzeti Parkkal reklámozza magát (ehhez a park csak profi fotókat, leírásokat ad). Kínálatával a Park tehát „hozzáadott érték”-et képviseli, (szemléletformálást, környezettudatos nevelést ad, kilátópontokat, információs központot, infó- pontokat, valamint széles programkínálatot a legkülönbözőbb rétegek, még a szakmai közönség számára is.). Tevékenysége és kínálata révén elnyúlik és kiegyensúlyozottabbá válik a térség turisztikai főszezonja.

Alois Lang elmondta, hogy öt fontos turisztikai központ van a tó körül, melyek számára elvárás, hogy egy rendszer részeként határozzák meg saját meghatározó vonzerejüket. Így alakult ki, hogy a települések felosztották egymás között a kínálati programlehetőségeket (víziszínpad, fesztiválok, borturizmus stb.) Nem céljuk a hétfégi vagy rövid túrákat kiszolgáló turizmus, inkább kiegyensúlyozott szabadidős és program kínálatukkal kora tavasztól késő őszig várják vendégeiket.

Az előadás után Alois Lang elkísért minket egy távcsöves madármegfigyelésre a NP szigorúan védett szikes tavai mentén.

Őrségi NPI központ, oktatóház és tourinform

3. nap délután: ÖRISZENTPÉTER

Helyszín: **Az Őrségi Nemzeti Park (ÖNP) Harmatfű Oktatási Központja**

Alkalom: **EUROVELO 13 FÓRUM**

Kevy Albert előadást tart az ÖNP turisztikai projektjeiről

Elsőként **Kevy Albert, az ÖNP környezeti-nevelési és ökoturisztikai osztályvezetője** előadását hallgattuk meg az Őrségi Nemzeti Parkról, illetve a park turisztikai projektjéről. Megtudhattuk, hogy a nyugat-dunántúli régió három nemzeti park felügyelősége alá tartozik: a Fertő-Hanság NP, az Őrségi NP és a Balaton-felvidéki NP, akik összefogtak a Fertő-Hanság osztrák oldalán lévő natúrparkjaival, valamint a Ny-dunántúli régióba eső natúrparkokkal, és létrejött a PANANET (Nyugat-Pannon

Természetvédelmi Területek Hálózata) turisztikai orientációjú projekt. Ebből, mint egy sündisznóból ágaznak ki a különböző turizmus ágazatok, természetvédelmi projektek. Fő alapelve: a turizmus a gyalog, lovon, szekéren és kerékpáron haladjon a védett területeken, figyelembe véve a terület ökológiai és természetvédelmi igényeit.

Az ÖNP környezeti nevelés és szemléletformálás céljából kiegészítő programokat ad a rendezvényeken (Hétrétország, Virágzás napjai, Völgyhídi Vásár Nagyrákoson, Fazekas napok Magyar-szombatfán stb.). Gyalogos, kerékpáros, szekeres szakvezetést szerveznek elsősorban a rövidebb, komplexen összeállított étkezéssel, szakvezetéssel járó túrákra van igény), erdei iskolát tartanak fenn, megünnepli a Nemzeti Parkok Hetét és az év különböző jeles napjait. Részt vesznek az „Édenből-édenbe” programban, kerékpárparkot tartanak fenn és saját rendezvényt is szerveznek

(Tökfesztivál). Tanösvényeket telepítenek, információs táblákat helyeznek ki, infrastrukturális fejlesztésekben vesznek részt. Felismerték, hogy segíteniük, támogatniuk kell a helyi önkormányzatokat, civil szervezeteket, mert csak összefogással érhető el igazi eredmény, hogy a térségbe érkező turisták igényeinek megfeleljenek. Az önös haszonszerzés nem cél az ÖNP számára, a kerékpárkölcsonzést is úgy találták ki, hogy abból egy helyi vállalkozásnak jövedelem kiegészítése lehessen, de együttműködnek a szállásadókkal, vendéglátóhelyekkel is. Igyekeznek programszolgáltatás-csomagokat értékesíteni közösen, ami nemcsak a turistának jó, de az itt élők megélhetéséhez is hozzájárul. Több uniós programban is részt vesznek (Kiváló Európai Desztináció díj 2007-ben), tagok az Európai Fenntartható Turizmus platformban.

Budai Krisztina előadásában a Zöldút mozgalom kezdeteiről, az Ökotárs Alapítvány munkájáról és a Zöldutak Módszertani Egyesületről számolt be.. Elmondta, hogy a magyarországi zöldút program kezdeményezője és elindítója az Ökotárs Alapítvány volt mintegy 10 évvel ezelőtt. Megtudtuk, hogy a zöldút mozgalom az USA-ból indult, ahol elhagyott vasútvonalak helyén zöld területeket összekötő többfunkciós kerékpár utakat hoztak létre, első sorban rekreációs céllal kerékpározásra, kocogásra, babakocsival görkorizásra (nagy költségvetésű beruházások). Közép-Európában ezeket az útvonalakat civil szervezetek és helyi kezdeményezések hozták létre, jóval kisebb keretösszegekből, s több hozzáadott értéket képviselve (helyi értékek feltárása, megőrzése, fenntartása helyi közösségek közreműködésével, környezettudatosan). Magyarországon rendezvények kapcsolódnak hozzá, helyi termékek terjesztése, s nem elhanyagolható közösségformáló erővel bírnak. Krisztina ezután bemutatta a jelenleg Magyarországon meglévő négy hosszú távú zöldutat (Borostyánkő Zöldút, a Duna menti és a Tisza menti Zöldutak, melyek az Eurovelo 6 és 11 kerékpárutak vonalával egyeznek, valamint a Vasfüggöny Túraút) illetve az Ökotárs kezdeti segítségével 6-8 éve megalakult térségi zöldutakat (Budavidék, Cserhát, Duna-Ipoly, Galga-Zagyva, Ormánság,

Örökségeink útján, Pilisi, Szamos-vidéki és Tanyakör Zöldutak).

A Kerékpáros Magyarország Szövetséget képviselő Csikai Mária prezentációját az **Eurovelo 13-ról** – betegsége miatt- Budai Krisztina tartotta meg.

Az **Iron Curtain Trail – Eurovelo 13** projektben a 8 közép-európai szervezet mellett két magyarországi partner-szervezet is vesz részt: az Ökotárs Alapítvány és a Kerékpáros Magyarország Szövetség (KMSZ). Munkájuk eredményeként a Vasfüggöny Túraút magyarországi szakaszán teljes felmérés készül a kerékpározható utakról, kerékpár-barát turisztikai szolgáltatásokról és helyi attrakciókról. A felmérések eredményeit a partnerek nemzeti szintű, majd egy összefoglaló, nemzetközi tanulmányban foglalják össze, amely alapot biztosít majd a szükséges infrastrukturális fejlesztésekhez is.

Magyarországot eddig 2 európai kerékpáros útvonal érinti, az Eurovelo 6 – os a Duna mentén, illetve az EV 11 – a Tisza mentén halad. Az Európai Kerékpáros Szövetség (ECF) 12 hosszú távú, Európát átszelő, kb. 60 ezer km-esre tervezett kerékpáros útvonal létrehozását határozta el (ebből jelenleg 20 ezer km van készen). A kitűzött cél egy egységes minőségű, kitáblázott, karbantartott útvonal hálózat létrehozása. Tervezés alatt van az EV 13, mely a vasfüggöny mentén húzódik.

Jelenleg a kiinduló helyzet elemzésén alapuló akcióterv, ajánlások megfogalmazása, forrástérkép elkészítése az aktuális feladat. Ezután következik a szolgáltatói hálózat feltérképezése, táblák, kiadványok, honlapok, túraútvonalak, térképek (az érintettek bevonásával) létrehozása.

Ezután **Lorschy András**, a Happy Bike Kft. vezetője előadását láthattuk-hallhattuk. András vállalkozása céljaként a hazai kerékpáros turizmus feltételeinek megteremtését tűzte ki. Jómaga hosszú évtizedek óta aktív kerékpáros, a DNY-magyarországi térség kerékpáros turizmusának egyik apostola, gyermek és felnőtt kerékpáros táborok és túrák szervezője-vezetője.. Rámutatott, hogy a

kerékpáros turizmus speciális igényeket is támaszt a fenntartók felé (biztonságos tárolás, mosatás, csomagszállítás, karbantartás, vasút-transzfer biztosítása, információs térképek és táblák, valamint megerősítő jelzések).

Jó minőségű kerékpáros utak (vagy akár csak felfestéssel elkülönített kerékpár sávok) kialakítása, s ezen mentén több helyütt műszaki segítség biztosítása alapfeltétel kéne legyen. Többet innovatív szolgáltatásként szükség volna még bérelhető jó minőségű és biztonságos kerékpárokra és bicajos kellékek minél szélesebb körű elérhetőségére. Emellett: akár GPS-es túravezetésre, alkatrész utánpótlásra, szükség esetén könnyen megszervezhető mentésre, MTB parkra. Fontosnak tartja a egyéb kerékpáros programlehetőségek biztosítását is a kerékpáros turizmushoz kapcsolódóan, melyeknek mindenkor helyi résztvevők kell hogy építsen (programok, rendezvények, gasztronómia bevonása a programkínálatba, a térség vonzerejének bemutatása). Ezután egy országos kerékpáros útvonalhálózat kialakításának lépéseit vázolta fel, kezdve a menedzsment szervezet megalakításától, a felmérés-kiválasztás-szűrés lépcsőin át, a szerződéskötésig, majd az oktatás, kapcsolattartás, monitoring, további fejlesztések, források felkutatása stb. felé.

Végül azt elemezte, milyen előnyökkel szolgál egy minőségi kerékpárút megléte a vállalkozók (Franchise-jelleg, közös eladhatóság, fizetőképes vendégforgalom, hosszabb szezon, csoportos pályázási lehetőség, képzés) illetve a térségek számára (fenntartó fejlődés biztosítása, többlet adóbevételek, népesség megtartó erő, térségi adottságokra szabottság, mérsékeltbb környezet-szennyezés).

Végezetül az Őrségi Teleház képviselői szólaltak fel. A teleházban kerékpárkölcsonzással is foglalkoznak. Helyi problémaként emelték ki, hogy hiába jönnek létre a színvonalas szálláshelyek és turisztikai szolgáltatások, ha nincs összefogás. Igény lenne a ke-

Lorschy András előadása

rékpárok javítására, szállítására, ehhez azonban hálózatra lenne szükség...

Ezután a rendezvény kötetlen beszélgetéssel folytatódott, melyből kiderült, hogy az egymás mellett működő szervezetek gyakran nem is tudnak egymásról, holott kölcsönös összefogással jóval hatékonyabban működhetnének. Az EV 13 fórum (és egyben a vasfüggöny tanulmányút) egyik nagy fegyverténye volt tehát, hogy fórumot teremtett a párbeszédnek, összehozva a hazai turizmus néhány nyugat-magyarországi szereplőjét.

4. nap délelőtt – ŐRSÉG – SZALAFŐ

Ezerjő Ökofogadó kerékpárkölcsonzóje

Ezen a délelőttön kerékpározással összekötve a gyakorlatban is megismertünk néhány gyöngyszemet az Őrség varázslatos turisztikai kínálatából. Ez alkalommal a kőszeginél jóval biztonságosabb és jobb minőségű kerékpárokat béreltünk s a terepviszonyok is barátságosabb lankákkal kényeztettek minket. Szakvezetéssel indultunk a szalafői nyitott porták megtekintésére és a pityerszeri skanzenbe. Elsőként a

Ferencz portára érkeztünk. Házigazdáink keresetlen őszinteséggel beszéltek beilleszkedésük, állattartói és szállásadói vállalkozásuk buktatóiról, nehézségeiről és sikereiről. A háziasszony saját készítésű, ízesített sajtjaival és frissensült diós kenyérével kínált minket.

Ezután tovább kerekedtünk a pityerszeri falu-skanzenig, ahol bepillantást nyertünk Őrség régmúltjának mindennapjaiba, a szeres település-szerkezet kialakulásának okaiba, népi építészet (kontyos ház), változásába az életmód alakulásával. A Jakosa portán meg-

csodálhattuk a házigazda családi hagyatékként megőrzött munkagépeit, a tökmagolaj-ütés kellékeit és folyamatát.

4. nap délután – SZÉCSISZIGET, KERKASZENTKIRÁLY

Helyszín: **Szécsisziget kastélypark**

Előadó: **Török Henrik, a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület munkaszervezet vezetője**

Török Henrik elmondta, hogy az egyesület 53 települést foglal ma-

gába, melyek jellemzően kis lélekszámú aprófalvak a szlovén és a horvát határ mentén (elszigeteltség). A rendszerváltással leépült mezőgazdaság és szinte teljesen megszűnt az addig meghatározó olajipar. A munkanélküliség miatt fiatalok és a képzett munkaerő elvándorolt, a települések elöregedtek. A térség ugyanakkor rendkívül jó természeti és földrajzi adottságokkal rendelkezik, kedvezőek az adottságok a falusi- és zöld turizmus fejlesztésére, a szőlő és gyümölcsstermesztésre. Kiemelkedő lehetőség a térség multikulturális arculata. (három néprajzi tájegysége a Göcsej, Hetés, Muraköz) s itt él az ország legnagyobb horvát nemzetiségű népessége. Élő kapcsolatunk van a szomszédos szlovén és horvát településekkel. Megalakult a Muramenti Tájvédelmi Körzet, és a Kerkamente Natúrpark.

Olajütés

A turizmus szempontjából hátrány, hogy nincs összefoglaló, figyelem felkeltő elnevezése a térségnek (a Göcsej és a Hetés elnevezések a szegénység fogalmával kapcsolódtak össze)

Kegytárgyak
a Szécsi-szigeti templomban

Új mottójuk: „Vizek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén (Szlovén-osztrák-magyar „Mura-túra” öszszefogás, dombok lankáin vezet a Rockenbauer Pál NK kéktúra útvonal, s új kezdeményezés a nagy érdeklődéssel kísért bunker turizmus). Emellett: „olajos” turizmus, kilátók épültek, s szabadidő parkok esőbeállókkal, információs pontok a boronapincében (a térségről).

A beszélgetés után Kerkaszentkirályra buszoztunk, hogy Pál Zoltánnal, a település polgármesterével (aki egyben a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület elnöke is) találkozunk.

Helyszín: **Kerkaszentkirály, Községi Ház**
Beszélgető partnerünk: **Pál Zoltán polgármester**

A polgármester a Kerka-menti, vízimalomtól felújított közösségi házban (mely a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztő Egyesület központja, valamint nemzetközi faszobrász alkotótelep is egyben) fogadott minket. A település a horvát-szlovén hármashatár mentén fekszik, ahol a lakosság elvándorlásának megállítása számára csak a turisztika lehet a megtartó erő.

A kulturális örökség megőrzésére irányuló osztrák-horvát-lengyel projekteket említett, a vizeik szépségét kiaknázó holtág-revitalizációs programot, a Mura-rafting programot, valamint a bor és bunker turizmust. A LEADER csoporttal karöltve megpróbálnak egy beazonosíthatóságot biztosító kínálati rendszert kialakítani.

5. nap délelőtt – SZÉCSISZIGET – előadás a lenti kistérség idegenforgalmáról és biciklitúra

Az ötödik nap reggelén meghallgattunk egy előadást a Lenti-Kerka vidék idegenforgalmi próbálkozásairól, a Muránia Idegenforgalmi Övezetről.

Helyszín: **Szécsisziget kastélypark**
Beszélgetőtársak: **Kovács Károly, Kovács Tünde és Róka Bernadett – Lenti és Vidéke Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft**

Megtudtuk, hogy a MURÁNIA Idegenforgalmi Övezet egy felülről, tőke-injekcióval megvalósuló térségfejlesztési koncepció volt. Négy város együttműködéséből indult, s multikultúra projektté nőtte ki magát. Számos térség-ismertető kiadvány született az égisze alatt (Gastro-Muránia, legendák, hagyományok, helyi történetek c. füzetek), és elindult a Lenti-Lendva testvérváros (szlovén-magyar) projekt. Termékeik (turisztikai kínálatuk): a bivaly rezervátum, wellness, gyógy-kő, bakancsos és biciklis túra-útvonalak, borturizmus. Negatívuma, hogy *első sorban a településvezetők* kezdeményezése volt, a civil szervezetek bevonása elmaradt. Nagy energiával indult, de leállt s sajnálatosan lejárátódott a neve. Megoldást jelenthet, ha az azóta megalakult térségi turisztikai desztináció menedzsment szervezet kézbe veszi a korábbi projekteket, és szerves, működő hálózattá alakítja azokat.

A „Kerka Kincse” program ökoturisztikai kezdeményezésként 5 tanösvény, egy honlap, és néhány igényes, szép kivitelű kiadvány létrejöttét eredményezte a védett mura-menti tájvédelmi körzetről.

A megbeszélés után egy csodálatos, könnyű terepviszonyokkal kényeztető utolsó kerékpár túra várt ránk Lorschy András vezetésével. A túra során megnéztük helyi bivaly-rezervátumot, majd a műemlék malmot, valamint egy csodás templomot, mely számtalan régi kódexet őrzött.

Délután volt, már, mire haza indultunk, mégis megálltunk még egy rövid pihenőre a Kistolmácsi Tónál, s hogy összegezzük az öt nap tanulságait. Késő estére értünk Budapestre...

Kerékpártúra Kerka vidékén

A tanulmányúton résztvevő térségi képviselők a tanút tanulságairól

SZEMELVÉNYEK A RÉSZTVEVŐK VISSZAEMLEKEZÉSEIBŐL

„Rengeteg apró ötletet szereztem, amiket itthoni rendezvényeken tudnánk hasznosítani. Ami a közösségi munkát, és több település összefogását illeti, az osztrákok ebben nagyon sikeresek. Dél felé haladva ez már kevésbé látszik... az Örökségeink Útján Zöldúthoz tartozó településeknek sikerült közelebb kerülni az osztrák mintához. Minden falu kitalálta magát, mindenkinek megvan a saját erőssége, (irodalmi, történelmi, természeti, népi értékei) és azt helyezi előtérbe, így nem lesznek konkurencia egymásnak. Még van mit fejleszteni, technikailag, az utak és a jelzések, a szállások és egyéb tereken, de úgy látom jó irányba haladunk.”

Bodor Evelin Anna

„Rengeteg tapasztalatot szereztem ezek alatt a napok alatt még így is, hogy alaposabban nem tudtuk "beleásni" magunkat egy-két dologba. Jól tudom hasznosítani legfőképp a példa értékű osztrák módszert.”

Hatranics József

„Az információszerzés három formája (előadások, túrák és beszélgetés a többi zöldutassal) jól kiegészítették egymást. Tetszett, hogy a sűrű program ellenére a helyiekkel is volt elég időnk a beszélgetésre... Talán a helyiek előadásai és beszámolóí voltak a leghasznosabbak – volt, amelyik azért, mert a kudarcokról és nehézségekről is bőven szó esett, és volt, amelyik jó ötletekkel inspirált... Témaként így elsőre talán olyan probléma- és megoldástérkép merült fel bennem, ahol rendszerezve láthatjuk a különböző Zöldutak különféle (de sok esetben mégis általános) nehézségeit, és az ezek áthidalására megszületett ötleteket.”

Jancsó István

„Fontos tapasztalás volt számomra, hogy a haszon-elvűség és a zöldturisztikai szemlélet összeházasítása mennyire fontos. (pl. helyi ter-

mékek és termelők támogatása)... Megdöbbenő volt, hogy néhány helyen (Őrség, Kerka-vidéke) a ZöME (azaz konkrétan Budai Kriszti) hozta össze az egymás mellett tevékenykedő szervezetek (nem létező párbeszédének) tagjait, akik nem is tudtak egymásról, s önmagukban vívták szélmalomharcukat, gyakran egymás ellenében.”

Radványi Éva

„Amikor a programra jelentkeztem, akkor első sorban az érdekelt, hogy az ökológiai szemléletre építő vidékfejlesztés és az unió/kormány által támogatott nemzetközi és nemzeti programok között megeremthető-e az együttműködés. Érdekelt, hogy hogyan valósítanak meg Zöldút programot az ország más vidékein, s a mi területünkön mi hasznosítható mindebből... Elkésérítő, hogy mindenhol kizárólag a létesítésre nyerhető el támogatás, de a létrejövő új programok fenntartására később nincs forrás, s a kooperációs lelkesedés is alábbhagy... Olyan programot kell megvalósítani, ami valós igényfelmérésen alapul. ...Bővíteni kell az érintetti kört közösségfejlesztő eszközökkel (bevonás), mert ennek a programnak a sikere is nagyon személyfüggő, így egy – egy helyben aktív személy elvesztése évekre vissza tudja vetni a már kialakított együttműködések is... A jövőben olyan programon vennék szívesen részt, amely egy olyan területen folyó kísérletet, vagy programot mutat be, ahol kevésbé vonzóak a turisztikai lehetőségek. Nagyon érdekelne, hogy az ilyen területeken (Körösök vidéke, Tanyakör zöldút) milyen kreatív ötletekkel sikerül turisztikai élményt, látványosságot meghonosítani, együttműködést kialakítani.

Eperjesi Tamás

„A tapasztalat megerősítette a korábbi véleményem, állami cégek a civilek konkurenciájáról, holott egymást kiegészítve tudnának működni, egymást erősítve. ...Végig színvonalas programokban volt részünk. A közben kialakult kis zöldutas közösség az együttműködésben jó gyakorlatot mutatott, és remélem lesz benne részünk máskor is.”

Dukay Krisztina Nóra

Tanulmányút összegző Nagyköényesen

Nagyköényes – Projekt értékelő

Katalin Zagyvaság főtitkár, HACS munkaszervezet vezető is megosztta jelenlétével összejevetelünket.

A megbeszélésen részt vettek az ormánsági zöldút képviselői is, akik a tanulmányútra nem tudtak eljönni, de a tapasztalatokat szívesen hallgatták és vitték haza magukkal. Rendkívül családias, ugyanakkor konstruktív légkörben zajlott az értékelés. Mindannyian elmondtuk motivációnkat, amivel a tanulmányútra jelentkeztünk, összevetettük a megtapasztaltakat elvárásainkkal. Felidézttük a tanulmányút számunkra legmeghatározóbb élményeit, pozitív és negatív tapasztalatainkat, elemzésre, önvizsgálatra, továbbgondolásra serkentő impresszióinkat. Összegeztük, hogy ezek közül melyek azok, melyek ötleteket, megújult energiát, motivációs bázist adhatnak jellegükben nagyon is különböző térségi zöldútjaink fejlesztéséhez. A hazaitól olyannyira különböző, „osztrák minta” megismerése során megkerestük a, megtanulható, átvehető, ill. a mai magyar gyakorlatra nem alkalmazható, elvetendő elemeket. Átbeszéltük és értelmeztük az ÉNY-i és a DNY-i határszél zöldutas turizmusának különbözőségeit, hogy saját gyakorlatunkban kiküszöbölhessük a legkülönbözőbb okokból adódó rossz irányokat,

megvalósulásokat. Megállapítottuk, hogy vannak külső, objektív tényezők is, melyek általunk nem befolyásolhatóan gátolhatják a mintaértékűen megvalósuló ötletek fenntartását.

Értékelő megbeszélésünk egy időpontba esett a nagyköényesi alkotóház megnyitójával, így több helyi rendezvényen is megismerkedhettünk a falu életével, aktív közösségével.

Térségi vezetők a tanulmányútértékelőn

Sajnos az időjárás nem volt kegyes hozzánk – egész nap hűvös, esős idő volt – ennek ellenére a finom bográcsos gulyásnak és a jó társaságnak köszönhetően kés délutánig együtt maradtunk, és terveztük a közeljövőben megvalósítható zöldutas együttműködések.

A tanulmányút sajtóvisszhangja, honlapokon való megjelenése

Zagyvaság: <http://www.zagyvasag.hu/hu/component/content/article/17-zagyvasag-friss-hirek/269-jo-gyakorlatok-a-vasfueggoeny-turaut-menten>

Duna-Ipoly Zöldút:

<http://diz.hu/hu/elmenybeszamolo-%E2%80%9Ejo-gyakorlatok-vasfueggoeny-turaut-menten%E2%80%9D-tanulmanyutrol>

Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ:

<http://www.kulturista.hu/sajtoszoba>

Írottó Naturpark Egyesület: <http://naturpark.hu/naturpark.php?menu=2#vasfueggoeny>

Magosfa: <http://diz.hu/hu/elmenybeszamolo-%E2%80%9Ejo-gyakorlatok-vasfueggoeny-turaut-menten%E2%80%9D-tanulmanyutrol>

1. Introduction

The Iron Curtain, infamously hermetically separating the „two worlds“ from each other was first opened in Hungary, in 1989 at the Fertőrákos Pan European Picnic, making it possible for hundreds, later thousands of East German „tourists“ who happened to be just passing by, to escape and find refuge in the west. According to the Germans, „the Berlin Wall’s first bricks were destroyed here“. While the history of the second half of the 20th century was being made and the post-communist countries were gradually becoming members of the EU, many of us may not have been aware of our common treasure: this green corridor, running along the former Iron Curtain, this land that had remained untouched by industrialisation for decades.

Motivated by the aim to protect this common treasure, in 2004 the International Union for Conservation of Nature (IUCN) launched an initiative called European Green Belt, with the vision to create the backbone of an ecological network that runs from the Barents to the Black Sea, based on cross-border activities in nature conservation and sustainable development.

Historic monuments, still existing mementoes of the former Iron Curtain and the untouched natural environment surrounding them, provide a unique experience for tourists.

The international Iron Curtain Trail runs through Hungary along the borders with Austria, Slovenia, Croatia and Serbia, and be accessed by walking, cycling, on horseback, or by water. While in the western parts of the Trail the paths already exist complete with infrastructure and services both on the Austrian, Hungarian and Slovenian sides of the border, in the southern part these things are still to be organised, as projects promoting this programme have so far been absent.

Since 2009, Greenways people have organised three trips into the Iron Curtain area, putting extra emphasis on multilateral communication, visiting local partners and reinforcing co-operation. These goals are reached by field programmes, several-day-long cycle tours to gain experience and study tours, thus promoting the „Greenways feeling“ of the Iron Curtain Trail.

This publication summarises the results and experiences of our activity carried out along the Iron Curtain Trail so far.

BK/SG

BP 22 May 2011

SHORT INTRODUCTION OF SETTLEMENTS, REGIONS, ORGANISATIONS AND THEIR REPRESENTATIVES VISITED DURING THE STUDY TOUR

VELEM

This village is part of Írottkő Natúrpark.
IRON CURTAIN VISITOR CENTRE AND GUESTHOUSE (Velem, Rákóczi street 96.)

The Visitor Centre was created as part of the Iron Curtain Trail project, where visitors can learn about the history of the former Iron Curtain and the Trail.

COUNTY CULTURAL AND YOUTH CENTRE (Szombathely, Ady square 5.) info@kulturista.hu

Gábor Lukács, **organiser**, is in charge of creating and maintaining the local paths along the Iron Curtain Trail.

MILL Still working industrial monument, next to the villages of Velem and Kőszegszerdahely.

KŐSZEG

MIKLÓS JURISICS CASTLE AND CASTLE MUSEUM, ORGANIC SHOP FOR LOCAL PRODUCTS (Rajnis 9.)

KŐSZEGI WINEHOUSE – Exhibition on the history of winery, Vinotéka (Kőszeg, Várkör 54.)

ÍROTTKŐ NATURE PARK ASSOCIATION and Tourinform Office (Kőszeg Rajnis street 7.) www.naturpark.hu Phare Programme, launched by the EU gave the initiative to founding the Írottkő-Geschriebenstein Nature Park, presenting an excellent example for Austrian-Hungarian cross-border co-operation. In 2009 the Association won the European Destinations of Excellence prize. György Bakos, president of the Association, vice-president of the Hungarian Nature Park Association, and Kati Somogyi Secretary

of the Association and leader of the Tourinform Office.

CÁK

TERRACE OF CELLARS AT CÁK – OPEN AIR VILLAGE MUSEUM (Cák, Gesztenyés street 3-6.)

Wine cellars, mainly built at the beginning of the last century, some of them equipped with old tools of wine-making now functions as a museum.

ILLMITZ

ÍROTTKŐ-GESCHRIEBENSTEIN NATURE PARK INFORMATION CENTRE

<http://www.nationalpark-neusiedlersee-seewinkel.at/> supplies visitors with tailor-made information and a wide selection of brochures and leaflets as well as interactive information. The venue also operates as an events centre, housing scientific conferences, workshops, seminars, etc.)

Alois Lang (Former Green Belt Coordinator) Lake Neusiedel National Park

Public Relations and Ecotourism - responsible for local ecotourism. Christian Screfel ...

ÖRSÉG – ÖRISZENTPÉTER

EUROVELO 13 -FORUM (the European Cycle Path Network, as a long-term project of the European Cycling Association, to create a network of cycle-paths all across Europe..

ÖRSÉGI NATIONAL PARK DIRECTORATE – Education Centre for Nature Conservation (Óriszentpéter, Siskaszer 26/A)

<http://onp.nemzetipark.gov.hu/> az-orsegi-nemzeti-park

Albert Kevy- head of *department* for the Department of Nature Conservation Education and Eco-tourism at ÖNP

HAPPY BIKE LTD. (Budapest, Pannónia street 22.) info@happy-bike.hu András Lorsch

TELE-HOUSE: (Óriszentpéter Városszer 116.) <http://www.orsegitele haz.hu>

FERENCZ PORTA <http://www.ferenczporta.hu/> (Szalafő, Templomszer 11) The host and his wife have moved here from Budapest to run an organic farm.

JAKOSA PORTA (Szalafő, Csörgőszér 16.)

A sort of domestic museum is installed here where the visitors can learn about the making of pumpkin seed oil. All the handcraft tools on display are still functioning to this day.

MONUMENTS OF FOLK ARCHITECTURE (SZALAFŐ-PITYERSZER)

The open air village museum displays examples of ancient folk architecture in their own original location. Different types of houses and buildings in original form.

SZÉCSISZIGET

This village will serve as a centre for the planned Raab-Goričko-Őrség Nature Park, awaiting visitors with vineyards, monuments and woods. <http://www.szecsisziget.hu>

ANDRÁSSY-SZAPÁRY CASTLE (Kossuth street 27.) Nowadays the building functions as a hostel. The bison-reserve in the park was founded by Kerka Nature Park Association.

GREEN HEART OF ZALA ASSOCIATION FOR COUNTRY DEVELOPMENT (Kerkaszentkirály, Petőfi S. street 1.)

Zoltán Pál - president, mayor, Henrik Török - leader

LENTI AND ITS REGION DEVELOPMENT AGENCY

Its main aim and activity: to promote the development of Lenti and the surrounding areas. Károly Kovács executive director, Tünde Kovács és Bernadett Róka agents

7. PROGRAMME AND EXPERIENCES OF THE FIVE-DAY STUDY TOUR

12 Greenways people and 2 children (representing the next generation of Greenways) set out on a fresh April morning to visit some of the well operated eco-touristic initiatives, operating at the western borders of Hungary. The Iron Curtain Trail provided a backbone for the five-day study tour, which is organised in co-operation amongst the countries involved in the existence of the former Iron Curtain. The region of the Iron Curtain Trail, with its untouched and isolated natural and cultural values is an ideal ground for the organisers and participants of eco-tourism.

Day 1 morning: VELEM

Location: **Velem Artists' House + Iron Curtain Visitor Centre and Hostel** (former Stirling Villa) Presenter: **Gábor Lukács, representative of the County Cultural and Youth Centre**

Gábor Lukács introduced the Artists' House built by woodcraftsmen from Velem and the pottery and basket weaving studio, used as venues for summer youth camps and events.

After a short retrospect on local history he talked about the Iron Curtain and tourist trail created in connection with it. He described it as the idea of a German member of the European Parliament, Michael Cramer, to promote the European identity by the creation of a trail along the former line of the barbed wire, to connect the peoples of Europe. Then Gabor introduced the activities which he has co-ordinated for many years, such as projects promoting walking trips, developing walks connected to the Iron Curtain Trail, and their maintenance in the vicinity of Velem. As a problem, he mentioned the lack of money to keep the border zone clean. It is difficult to recruit volunteers, as the local people do not feel they would be involved in the problem. In parts where the Trail runs through pri-

vately owned forests, the owners often make the access difficult. In populated areas, road signs are often stolen, and funds are necessary for their replacement. On the positive side, however, the Sopron Walking Association also contributes to the success of the trails, as well as the Tourists Association of the Wanderers of the Mountains (Hegyek Vándorai) who help in re-painting the signs. It is also good that this section has joined to the Alpannonia Trail. After visiting the water mill in Velem which is now an industrial monument, the group had lunch in Novákfalva in the Csűr Inn (Barn), which is mentionable for its negative example of eclectic style, mixing different ages and styles from shamanism to „Matyó” embroidery.

Day 1 afternoon: KŐSZEG

Location: **House of Kőszeg Wines**

Presenter: **György Bakos – president of IROTKŐ NATUR-PARK (INP) ASSOCIATION**

The town of Kőszeg and its Jurisits Castle (which is closed for the public at the moment, due to reconstruction works, but in which one of the watchtowers is surrounded by a herb garden and on the bastion there is a shop selling local organic products) was introduced to the group by Katalin Somogyi, Secretary of INP. Our walk ended at the House of the Wines of Kőszeg, where György Bakos president told us about the fourteen year old Nature Park and its history. We learned that one of the basic principles of the association is that nature conservation and tourism should support and supplement each other in serving the needs of the society. If we want our visitors to get to know a region through its local products and service providers, each village must „make itself” to create an image that connects it to the region. It is inevitable to make all the members interested in the cause (by winning their hearts and minds – and pockets) because only this way will they co-operate in the common goals.

György Bakos **introduced** the projects, involving the region. AL-PANNÓNIA Trail starts in Fischbach and its Hungarian section runs between the mount of Írottkő to Kőszeg. The entire trail (140 kms) is described in maps and multilingual brochures about accommodation, restaurants, walking trails, gastronomy, local products. This way tourists can obtain up-to-date information in these fields, making it possible to get to know the region through these features.

IGEN is an EU programme to promote image awareness and education which is there to continue the work started in the previous programme.

After the presentation the tired participants had a delicious dinner and took part in a wine tasting. A member of the local wine-makers’ association served their wines, telling about local specialities and explaining how the people of Kőszeg prefer to drink local wine, and he also told about the history of the wine region and the new types of vines planted after the Filoxera epidemic.

Day 2 morning: CÁK

Sunday morning we started by renting bicycles for the whole group in the Shop for Tourists in Kőszeg. As an experience, we noted that there is plenty of room for improvement for this bike rental service to reach a satisfactory level among cyclists.

Alpanonia Trail, leading to the terraced cellars of Cák has very steep climbs, testing the physical condition of the participants. But this monument provided compensation for the ordeal: the row of tiny cellars is a lovely sight indeed. We listened to a short talk about the history of the place then tried traditional games such as throwing wooden swords or archery. Also here, under the shady trees we had the opportunity to introduce ourselves to the rest of the group. We mentioned the Greenways organisations represented by us and the operations of these organisations, as well as their hardships, results, and the motivations that brought us here to participate at this

study tour. Krisztina Budai explained about the origin of the Greenways movement, about the work of Eco-Partnership and the foundation of ZöME, as well as about the basic principles and visions of these organisations.

Day 2 afternoon: ILLMITZ

In the Austrian part of Nationalpark Neusiedler See – Seewinkel in the Illmitz Nationalpark Information Centre we saw the last moments of a three-day long international Birdwatching event. In the Visitor Centre Alois Lang, expert responsible for local eco-tourism and Christian Schrefel, representative of the NGO Future-BaseWein4 in Wolkersdorf and the leader of the local tourist centre were waiting for us.

Our hosts introduced the tourist enticing policy of Írótkő-Geschriebenstein Naturpark. We learned that tourists who stay for more than one night, receive a card after the first night (Neusiedler See Card), which will entitle them for discounts or even free programmes for the rest of their stay. This, of course makes the tourists want to stay for longer.

Unfortunately, all three of them agreed that on the other side of the border, in Hungary there aren't any co-operating partners who could provide the appropriate quality of services in tourism. According to them, both the infrastructure and the services (in their quality and quantity) are still far from the western standards.

We were told that in the region of Illmitz, instead of big hotels, a network guesthouses accommodating 2-3 families provide accommodation. The brochure containing them is valid for one year (and is connected to the Card) serves as a reference for both the service providers and the tourists. Use of the Card is registered. This provides a record for objective statistics regarding customers' habits, and gives a basis for recording subsidies given to the service providers (making them interested in high quality attitude regarding their services).

Day 3 morning: ILLMITZ

Location: **National Park Neusiedler See – Seewinkel** Information Centre

Presenter: **Alois Lang, executive of ÍRÓTKŐ – GESCHRIEBENSTEIN NP**

responsible for eco-tourism and cross-border co-ordination.

After breakfast we headed back to Illmitz where Alois Lang was waiting for us with his presentation about how the Austrian eco-tourism theory is put into practice.

Alois Lang, to enlighten us about the main point of eco-tourism, made a comparison of trips organised by travel agencies with local-regional green tourism. This latter is based on a vision of regional development and an organisational network involving local people. Then he demonstrated the touristic co-operation of the villages around the Lake. We learned that tourism here is not organised by the government but on a local level and that the National Park itself is located on private land. In return the owners receive a compensation (for the missed agricultural production).

Talking about the budget of the National Park, he told us that it is partly from the government, partly from the region and partly from their own business activity (organising tours, renting and selling equipment, selling of souvenirs). The Centre works with a few full time employees, for research, tour guiding and projects they contract external partners.

We also found out that the Park itself does not provide accommodation. Rather, they represent a sort of marketing value for those who work in tourism and those who promote it. In every single publication about the region, the National Park is advertised (using only high quality photographs and descriptions). The Park thus represents an „added value“ (in forming attitude, raising awareness, eco-conscious education, viewpoints, information centres and a wide range of programmes for all sorts of audiences, including pro-

essional ones). Due to its activity, the touristic high season of the region is longer and more even.

Alois Lang told us that there are five main touristic centres around the lake. These must define their attractions as part of a system. This led to the villages dividing amongst each other the programmes they offer (aqua stage, festivals, wine tourism, etc.). They do not aim to serve week-end tourists, rather providing a balanced range of holiday programmes to prolong the season from early spring to late autumn.

After the presentation, Alois Lang escorted us to a birdwatch to a strictly protected area near the lake of the NP.

Day 3 afternoon: **ŐRISZENTPÉTER**

Location:

Őrségi National Park (ÖNP) Education Centre

Event: **EUROVELO 13 FORUM**

First we listened to the presentation of Albert Kevy, head of department at the education department of ÖNP, about the National Park and its touristic project. We learned that the western Transdanubian region is under the supervision of three national park authorities: Fertő-Hanság NP, Őrségi NP and Balaton-felvidéki NP who co-operate with the nature parks from the Austrian side of the border as well as the nature parks operating in the western Transdanubian region, creating PANTANET (Network of Nature Conservation Regions of West-Pannonia), tourism oriented project. From this there are many different tourism and nature conservation projects. Its main goal is to bring tourists to protected areas on foot, on horseback or on cart or by bicycle, regarding the ecological needs of the area.

ÖNP provides additional programmes in the area, aiming to form consciousness of environment. They organise expert guidance for tourists travelling on foot, by bicycle or on cart, mainly in the form

of shorter, complex tours, including catering. They also run a forest school, celebrate the Week of the National Parks and other holidays during the year. They participate in the „From Eden to Eden” programme, they have a fleet of bicycles and organise their own event: Pumpkin Festival. They lay study paths, place information boards, participate in infrastructural developments. They have realised that they must support the local governments and NGOs, because real success in meeting the qualitative demands of tourists visiting the region only comes from co-operation.. Selfish pursuit of profit is not a goal for ÖNP, their bicycle rental business is run in a way that produces profit for other local enterprises as well, but they co-operate with accommodation and catering service providers too. They strive to sell programme packages together, which is beneficial for the tourists and likewise for the people who live in the area. They participate in several EU initiatives (European Destinations of Excellence, 2009) and are a member of the European Sustainable Development Platform.

Krisztina Budai in her presentation, talked about the beginnings of the Greenways movement, the work of the Eco-Partner Fund and the Greenways Methodological Association. She said that the Greenways movement started as an initiative of Eco-Partner Fund in Hungary, about 10 years ago. We learned that the Greenways movement originated from the USA, where disused railway lines were replaced by green areas, connected by multifunctional bicycle paths, mainly with recreational purposes, for jogging or roller-skating (large budget investments). In Central-Europe these paths are built as an initiative of NGOs and local organisations, using much smaller budgets and providing more added value (discovering local values, conserving traditions, with the co-operation of local communities, in an environmentally conscious way). In Hungary, there are additional events, and the distribution of local products which bear a significant community building value. Then she introduced the four long-term Greenways, already operating in Hungary: Amber Greenway, Danube Greenway, Tisza River

Greenway (corresponding to the Eurovelo 6 and 11 bicycle paths), and the Iron Curtain Trail. There are also local Greenways, created with the help of Eco-Partner some 6-8 years ago (Budavidék, Cserhát, Duna-Ipoly, Galga-Zagyva, Ormánság, Heritage Way, Pilisi, Szamos-region and Tanyakör Greenways).

Representing Bicycling Hungary Association Maria Csikai could not participate due to her illness, therefore her presentation on Eurovelo-13 was held by Krisztina Budai.

In the **Iron Curtain Trail - Eurovelo 13** project there are 8 Central-European and 2 Hungarian organisations: Eco-Partner and Bicycling Hungary Association (KMSZ). As a result of their work, a survey is complete about the entire Hungarian section of Iron Curtain Trail about the bicycle paths, bicycle-friendly tourist services and local attractions. The results of the survey are published in a national, then in a summarised international study, which will provide a basis for the necessary infrastructural developments as well.

So far Hungary has been involved in two European bicycle paths, Eurovelo 6, along the Danube, and EV 11, along the river Tisza. The European Cycling Federation has decided about the creation of 12 long distance paths, all across Europe, in the size of about 60 thousand kilometres (comprising 20 thousand kilometres at the moment). The final goal is the creation of a network of paths in standardised quality, with unified road signs and controlled maintenance. EV 13 is under planning, which will run along the former Iron Curtain.

The current tasks are to devise an action plan based on the initial situation, and to compile recommendations, to draw a map of resources. Then there will be a research of potential network of service providers, and creating boards, publications, websites, trails and maps, involving all the participants.

Then **András Lorsch**y, leader of Happy Bike Kft. gave a presentation. His aim in setting up his business was to build the conditions for the Hungarian cycle tourism. Himself, having been an active cyclist for several decades, is an apostle for cycling in the South-western region of Hungary, organising and leading cycling camps and cycle-tours for children and adults alike. He pointed out that cycle tourism has special needs (safe storage, cleaning, transporting luggage, maintenance, rail transfer, information boards and maps and road signs). A basic condition must be the provision of good quality cycle paths, or at least separate cycle lanes, with several service points along the way. Additional innovative services should include services providing high quality and well-maintained bicycles for rent, and accessories. Apart from these: GPS tour-guiding, spare parts supply, rescue service in case of emergency, MTB park. He also emphasised to provide additional cycle programmes, connected to cycling tourism which should be provided by local participants (programmes, events, gastronomy included in the programme, introducing the attractions of the region).

Then he outlined the steps of the creation of a national cycle-path network, beginning with creating the structure of the management, through surveying, selecting and filtering, to contracting, then educating and keeping contact, to monitoring and further developments and research of resources.

Finally he analysed the advantages of the existence of a high quality cycle-path for the enterprises alongside it (Franchise, common marketing, more guests with more money, longer season, group tendering, trainings), and for the regions (providing sustainable development, higher tax revenues, retaining demography, lower level pollution, depending on the region).

Finally representatives of the Órségi Tele-house spoke. There is also a bicycle rental in the tele-house. As a local problem, they highlighted that despite the existence of high quality accommodations

and tourist services there is no co-operation. There is demand for the maintenance and transportation of bicycles but the network for this is lacking.

Finally the evening turned into an informal chat forum, revealing that often organisations operating next to each other do not even know about each other, whereas with mutual co-operation they could run much more effectively. Therefore one of the most important results of Eurovelo 13 Forum and, indeed the whole of Iron Curtain Study Tour, was the realisation that a forum is necessary for dialogue, where members of the Hungarian tourism can meet.

Day 4 morning – ŐRSÉG – SZALAFŐ

During our cycle tour this morning, we got to know some of the treasures in reality, of the magnificent touristic supply of Őrség. This time we rented much safer and better quality bicycles than previously in Kőszeg, and the geography was also friendlier with smaller differences in altitude. We set off with an expert guide to visit the open farmyards of Szalafő and the Pityerszer open air village museum. First we visited Ferenc Porta where our host and hostess told us openly about their difficulties and successes in assimilating, running a business in animal breeding and accommodation. Our hostess welcomed us with home-made cheeses and fresh walnut bread. Then we got on our bikes and cycled to Pityerszer to visit the open air museum. Here we learned about this ancient type of settlement and the everyday life of the local people, folk architecture and its changes, following that of the lifestyle. At Jakosa Porta we marvelled at the host's working tools and machinery that he preserved as family heritage, as well as the production procedure of pumpkin seed oil.

Day 4 afternoon - SZÉCSISZIGET, KERKASZENTKIRÁLY

Helyszín: **Szécsisziget castle park**

Előadó: **Henrik Török – leader of Green Heart of Zala Country Development Association**

Henrik Török told us that the association comprises of 53 villages, which are typically very small with a low number of population along the border with Slovenia and Croatia, sometimes in isolation. At the change of the political system, agriculture virtually disappeared, along with the oil industry which was the most significant source of income until then. Due to unemployment, young and skilled people have moved to other areas, the population of the villages is ageing. At the same time the region has exceptionally good natural and geographical features, favourable for village and green tourism, and for growing vine and fruits. The region's multicultural image also holds an excellent opportunity for tourism with its three ethnographical regions (Göcsej, Hetés, Muraköz), and also here is the largest Croatian minority of Hungary. They have living relationships with villages on the other side of the border in Slovenia and Croatia.

However, on the downside, concerning tourism it is a disadvantage that the region does not have a unified, eye-catching name (the names Göcsej and Hetés are connected with poverty). Their new motto: „On the waves of rivers, rolling hills and in the depths of bunkers.” There is a Slovenian-Hungarian-Austrian co-operation in Mura-tour, along the hills, following the National Blue Route and there is growing interest in „bunker-tourism”. Apart from these, „oil tourism”, observation towers were built and leisure parks with weather shelters and information points.

After the presentations we travelled by bus to Kerkaszentkirály, to meet Zoltán Pál, the mayor of the village, who is also the president of the Association.

Location: **Kerkaszentkirály, Community House**

Our discussion partner: **Zoltán Pál mayor**

The mayor welcomed us in the Community House which is a converted water-mill and also serves as the headquarters for the Green Heart of Zala Association, as well as for an international wood-carving artists' community. The village is located by the triple-border of Hungary-Slovenia-Croatia, where the only way to stop the population migrating away is tourism development.

He mentioned Austrian-Croatian-Polish projects aimed at protecting cultural heritage, and an oxbow revitalising programme to build on the beauty of waters, Mura white water rafting programme, and wine and bunker tourism. In co-operation with the LEADER group, they are trying to create a system of supplies that will allow easy identifiability.

Day 5, morning – SZÉCSISZIGET- presentation on the Lenti region's tourism and cycle tour

In the morning of the fifth day we listened to a presentation about the touristic initiatives in the Lenti-Kerka region and about Murania Touristic Zone.

Location: **Szécsisziget castle park**

Partners in discussion: **Károly Kovács, Tünde Kovács és Bernadett Róka – Lenti and Region Development Agency**

We learned that MURANIA Touristic Zone is a from-top-to-bottom region development concept, realised by capital investment. It started as a co-operation of four towns, and grew into a multicultural project. Several region promoting publications have appeared under its name (Gastro-Murania, legends, traditions, local tales) and the Lenti-Lendva town-partnership project (Slovenian-Hungarian) was launched. Their products that comprise their offer in tourism: bison-reserve, wellness, healing stone, walking and cycling trails, wine tourism. Its weakness is that it was mainly the initiative of the leaders of the villages, without the involvement of NGOs. It started off with great impulse but came to a halt and unfortunately

lost its prestige. As a solution, the since founded regional destination management should take over the previous projects and turns them into an organic, functioning network.

Treasure of Kerka programme is an eco-tourism initiative, containing five study paths, a website and some high quality publications, introducing the protected Mura river nature reserve.

After the discussion we took part in a wonderful last cycle trip on easy terrain, with the leadership of András Lorsch. During the trip we visited the local bison reserve and the industrial monument mill, as well as a beautiful church which has several ancient codexes. It was late in the afternoon when we eventually set off on our journey home, still we stopped for a short rest at the lake of Kistolmács, and to summarise the experiences of the five days. We reached Budapest late at night...